

Uvod

Pogosto se izkaže, da s tem ko iščemo odgovor na vprašanje, *zakaj* nekaj potrebujemo, dejansko iščemo težave. Za začetek je s tem povezana nevarnost, da kompleksno dejavnost ali ustanovo na videz skrčimo na en sam omejen namen. Vprašljivo je, ali bi lahko na vprašanje, recimo, *zakaj* potrebujemo ljubezen ali *zakaj* potrebujemo državo, podali odgovor, ki je hkrati kratek, a pove veliko – ob tem takoj začutimo, da bo kakršenkoli odgovor dolgočasna mešanica banalnosti in pristranskosti. Druga težava pa je v tem, da se za vsak odgovor lahko zdi, da nadalje kar kliče po enakem vprašanju – »Da, ampak *zakaj* potrebujemo *to?*« – in se zavrti naprej v nenehnem vračanju na začetek. Ko se krogla razglabljanja začne kotaliti po hribu utemeljevanja, se zavemo, da je naš najverjetnejši cilj blatna luža abstraktnih pojmov, kjer se izgubi vsakršna razločevalna vrednost. Hkrati se zdi, da bi se vsakršen vmesni postanek zdel naključen in iz istega razloga hkrati izpostavljen možnosti, da bi kroglo kdo še dodatno dregnil. Ta situacija nas spomni na staro karikaturu, ki prikazuje kljubovalnega in zgodaj zrelega otroka z obrazom, zakopanim v roke, sedečega za kuhinjsko mizo, kako obupanemu staršu, ki stoji poleg njega, pravi: »Hotel sem reči samo, da se mi zdi, da se v 'zato zato' skriva še ena predpostavka.« Ali je otrok dejansko postal ugleden filozof (oziroma ali se je sploh prebil do odraslosti), se v zgodovini ni ohranilo.

Če vprašanje, »*zakaj*« nekaj potrebujemo, razumemo kot razlagalno taktiko oziroma kot izhodišče in ne kot prevladujoče načelo, nam lahko včasih služi za sredstvo, ki nam pomaga počistiti diskurzivno

navlako, nakopičeno okrog vsakršne splošno rabljene kategorije. Že samo postavljanje vprašanja na takšen, nekoliko pretirano vztrajen in dregajoč način je lahko zadostna spodbuda premisleku, da zareže skož nepomembno navlako in se začne spraševati, kakšen odziv bi lahko šteli za uporaben odgovor. Od tod naprej pa je verjetno smiselno, da ne vztrajamo z nadaljnjim spraševanjem v tej ozki obliki, temveč pustimo razglabljanju, da se razširi ob premisleku o raznolikosti, ki se je morda zatekla pod en sam pojem, in ob premišljevanju o nizu karakteristik ali zgodovinskih primerov, namesto da bi iskali eno samo opredeljujočo predpostavko. Taktika te knjige bo vsekakor takšna. A prvotno vprašanje bo opravilo svoje delo že s tem, da nam pomaga zagnati takšen tok premislekov in nam hkrati zagotovi določeno distanco od duhamorno znanega ponavljanja obrabljenih fraz v časopisnih novicah in mnenjskih kolumnah. Kakor se glasi slavno vprašanje Johna Maynarda Keynesa: »Zakaj potrebujemo ekonomijo?« s katerim je ta svoje bralce želel opomniti, da prizadevanje za bogastvo ni samo sebi namen, temveč sredstvo, da lahko živimo »preudarno, prijetno in dobro«. ¹ Primer Keynesa je relevanten in navdihujoč, saj nas bo vsakršna razprava o mestu, ki ga ima univerza v sodobni družbi, neizogibno pripeljala do tega, da moramo, naj bo na še tako elementaren način, dati nekakšen pomen človekovim ciljem onkraj golega kopičenja bogastva.

Tako bi si vsaj lahko mislili. A vseeno bi komaj lahko rekel, da pretiram, ko rečem, da se trenutno pretežni del javne razprave o univerzah zgošča v naslednje duhamome predpostavke: univerze morajo upravičiti pridobivanje dodatnega denarja, kar pa lahko storijo tako, da pokažejo, da prispevajo k služenju dodatnega denarja. S to knjigo želim poskusiti začeti z drugega izhodišča in o univerzah govoriti na drugačen način.

Ker obstaja resno tveganje, da bodo v določenih krogih moje tovrstne argumente napačno interpretirali in napačno predstavljali (še vedno sem nekoliko prizadet od svojih predhodnih poskusov, da bi to argumentiral), naj tu poudarim, da sam – in prepričan sem, da to velja za

1 John Maynard Keynes, *Essays in Persuasion*, London, Macmillan 1931, str. 328.

praktično vse, ki delajo na univerzah ali jim je zanje mar – niti za hip ne podcenjujem stroška, ki ga predstavljajo takšne ustanove, niti ne predpostavljam, da imajo nekakšno sveto pravico do velikodušnega financiranja. Seveda je treba argumentirati njihovo vrednost in pomen. Vendar je to treba narediti v ustreznih okvirih, ti okviri pa niso pretežno, sploh pa ne izključno ekonomski. Ustrezni okvirji so intelektualni, izobraževalni, znanstveni in kulturni. Poleg tega je treba poudariti, da je visokošolsko izobraževanje javno dobro in ne le skupek zasebnih koristi za tiste, ki so po naključju udeleženi v njem, zato je napaka, če dopustimo, da se argumentacija univerz predstavlja zgolj kot skupinski ali koristoljuben cilj trenutnih študentov in univerzitetnih učiteljev.

V tej knjigi zagovarjam, da posebnega značaja univerz ne bomo uspeli opredeliti, če se osredotočimo na posledice enega ali drugega lokalnega in nujno začasnega modela njihovega financiranja. Podobno se ne bomo zelo približali razumevanju pravega značaja in interesov intelektualnega raziskovanja, če začnemo s predpostavkami tistih, ki verjamejo, da je takšno raziskovanje razkošje, katerega ekonomske koristi je še treba dokazati. Prav tako ne bomo prišli do ustreznega razumevanja, kaj je ali bi moralo biti vključeno v univerzitetno izobraževanje za razliko od drugih oblik poučevanja ali usposabljanja, če začnemo pri trenutni preobremenjenosti z »dostopom«. »Financiranje«, »učinek«, »dostop« so tri izhodišča – naj jih vzamemo vsako posebej, ali kar je še pogostejše, kot trojico, ki nakazuje, koliko realistično in na tekočem je določeno stališče – ki v Veliki Britaniji trenutno povsem obvladujejo razprave o univerzah v politiki in medijih. Vendar so to zadeve sekundarnega pomena, posebej zadnji dve pa sta povsem prehodni formuli – nerodni artikulaciji nekaterih vidikov družbenih odnosov, na katere se politikom zdi prikladno sklicevati. Ko bom polemiziral s temi trendi, kar pride na vrsto v drugem delu, se bom osredotočil na predpostavke, na katerih temeljijo, ne bom pa (razen morda naključno) predlagal alternativne rešitve.

V prvem delu, ki je osrednji del knjige, najprej predstavim oris mesta univerz v sodobnih družbah. Temu v drugem poglavju sledi kratek pregled zgodovine pred trenutno situacijo v Združenem kraljestvu.

V tretjem poglavju se posvetim odnosu med idealom »svobodne izobrazbe« (*liberal education*) in ciljem širjenja človekovega razumevanja, sprva na podlagi dialoga s klasičnim tekstom Johna Henryja Newmana, *The Idea of a University*. Diskusijo nadalje razvijem v četrtem poglavju, kjer se posebej osredotočim na naravo in vlogo humanistike – ne zato, ker bi verjel, da je za univerzo bolj ključna od naravoslovja in družboslovja, česar ni treba posebej poudarjati, temveč delno zato, ker se njen značaj in vrednost pogosto manj dobro razume, kakor to velja za znanstvene discipline, in delno preprosto zato, ker so to discipline, ki jih najboljše poznam. Nadalje, v petem poglavju, zavzamem odkritejšo polemično stališče nasproti trenutno prevladujočim karakterizacijam funkcij univerz. V drugem delu zavzamem drugačno strategijo in v njenem okviru navedem več primerov, kako lahko s kritiko uradne politike do univerz v zadnjih letih pridobimo priložnost, da v javni diskurz vtihotapimo primernejšo karakterizacijo njihove narave in namenov. Poglavja v drugem delu so na splošno krajša, bolj satirična in bolj oportunistična, saj z njimi poskušam nekatere obsežnejše premisleke, ki sem jih orisal v prvem delu, na oster in aktualen način približati trenutnim razpravam. Poleg tega ta poglavja na neizogibno epizodičen način pričajo, kako vlade zadnjih dveh desetletij ena za drugo, ne glede na strankarsko pripadnost, vse močnejše pospešujejo svoja prizadevanja, da bi univerzam vsilile vse bolj ekonomistične programe.

Ker je to, kar imam povedati o univerzah, delno tudi premislek o praksi, je prav, da na začetku nakažem, s kakšno vrsto prakse imam največ neposrednih izkušenj. V najširšem smislu sam pišem in poučujem na področjih literature in zgodovine, ki se med seboj prekrivata. Če sem natančnejši, se v svojem delu posvečam vidikom literarne in intelektualne kulture v Britaniji v devetnajstem, dvajsetem (in zdaj še enaindvajsetem) stoletju, kar vključuje tudi zgodovino britanskih univerz. To, kar imam povedati, vsekakor ne bi bilo enako, če bi sam izhajal na primer iz filozofije ali glasbe ali klasične filologije ali zgodovine umetnosti, in morda bi bilo še manj enako, če bi izhajal iz ene od družboslovnih ali naravoslovnih ved. Navesti moram še, da sem izkušnje,

na katere se naslanjam, pridobil z delom v dokaj ugodnih okoliščinah v izjemno cenjenih in (večinoma) dobro podprtih univerzah, najprej na Univerzi v Sussexu od sredine sedemdesetih do sredine osemdesetih let dvajsetega stoletja, potem pa na Univerzi v Cambridgeu. Zavedam se, da je treba vsakogar, ki dela v takšnih ustanovah, redno opominjati, da se drugje poučevanje in raziskovalno delo morda opravljata v precej bolj omejujočih okoliščinah.

Čeprav sem prepričan, da so številna vprašanja, ki se jim posvečam v tej knjigi, skupna univerzam v različnih državah, in čeprav upam, da bodo moja stališča naletela na odziv pri ljudeh, ki se s podobnimi težavami srečujejo drugje, se ne želim zagovarjati ob dejstvu, da teme in primere, ki jih uporabljam, večinoma črпам iz svojih izkušenj na britanskih univerzah in da svoje argumente prav tako oblikujem s pomočjo stališč, ki se nanašajo na trenutno stanje javne razprave na to temo v Britaniji. Večinoma moram odločitev, v kolikšni meri se to, kar opisujem, nanaša na primere, ki jih poznajo sami, prepustiti tistim, ki bolje poznajo univerze in javno razpravo v drugih državah. Odzivi z drugih delov sveta na moje eseje o različnih vidikih situacije v Britaniji, ki sem jih napisal skozi leta, me spodbujajo v prepričanju, da ni pretežno najti zgovornih vzporednic.

Zakaj potrebujemo univerze? ni ne filozofska monografija ne bela knjiga. Če bi jo uvrščali v najprimernejšo literarno kategorijo, bi to morda bila polemika, ki pa se nadalje prekriva z žanri satire, lamentacije, manifesta in kulturne kritike. Ti žanri bralcu ponudijo zavezo, ki temelji na ideji prepričljivosti. Ne prizadevajo si siliti k strinjanju bodisi z logično nerazveljavljivostjo bodisi z empirično izčrpnostjo, niti svoje obravnave ne sklenejo s povsem razdelanimi predlogi. Namesto tega si prizadevajo bralca pripraviti do tega, da se osredotoči na nekaj, kar je bilo doslej zapostavljeno, nepravilno opisano, podcenjeno ali zatirano, in da se tega zave. Proces prepoznavanja pa je vedno delno tudi poziv k nečemu, kar bralec na določeni ravni že ve – sicer tistega, kar opisujemo, ne bi bilo mogoče res prepoznati. Upam, da bodo bralci vseh vrst na teh straneh *prepoznali* argument, ki nagovarja njihove napol zakopane slutnje glede tega, zakaj potrebujemo univerze, in jih bo